

Uttalanden rörande handläggningen av beslag såväl hos åklagare som vid tingsrätten och i hovrätten

Anmälan

I en anmälan till JO framförde AA kritik mot Polismyndigheten i Västernorrlands län och åklagare vid Åklagarmyndigheten, åklagarkammaren i Sundsvall, bl.a. med anledning av handläggningen av beslag. Han uppgav därvid att dagböcker hade tagits i beslag från honom och att han efter drygt fyra månader fortfarande inte hade fått tillbaka dem.

Utredning

Handlingar fordrades in från åklagarkammaren och från polismyndigheten. Från polismyndigheten och åklagarkammaren inhämtades också muntliga upplysningar i saken. Vidare infordrades handlingar i Ångermanlands tingsrätts mål B 392-03 m.fl. och Hovrättens för Nedre Norrland mål B 425-03.

Av de granskade handlingarna och upplysningarna framkom följande.

Den 6 februari 2003 lämnade en företrädare för socialförvaltningen in fyra tabletter till polisen och uppgav att hon erhållit dem i samband med ett hembesök hos AA. Tabletterna togs i beslag med anledning av misstanke om narkotikabrott (Sollefteå närpolisområdes beslagsliggare nr 19-03 p. 2–3). Det framgick inte vad som hade hänt med beslagen.

Den 24 februari 2003 hämtades AA till förhör efter beslut av kammaråklagaren BB. Han anhölls samma dag misstänkt för narkotikabrott och en husrannsakan verkställdes i hans bostad. Vid denna togs bl.a. en stor mängd läkemedel av olika slag såsom Alvedon, Zolof, Cipramil, Propavan och Theralen samt sju dagböcker i beslag. Beslagen fastställdes av BB den 26 februari 2003. AA åtalades den 25 mars 2003 för grovt narkotikabrott. I stämningsansökan yrkades att vissa i beslag tagna narkotiska preparat skulle förklaras förverkade. Av handlingarna framgick emellertid inte vad som hade hänt med åtskilliga delar av de i beslag tagna föremålen, däribland läkemedlen (Sollefteå närpolisområdes beslagsliggare nr 34-03 p. 8–14, 17–18, 22–27, 29–33, 36–38).

Av Ångermanlands tingsrätts dom, som meddelades den 9 april 2003, framgick att dagböckerna (Sollefteå närpolisområdes beslagsliggare nr 34-03 p. 1–7) hade funnits tillgängliga i original vid huvudförhandlingen. Något yrkande syntes inte ha framställts beträffande dagböckerna och något beslut avseende beslagen fanns inte intaget i tingsrättens dom. Hovrätten meddelade dom den 16 juni 2003. I domen angavs att de av åklagaren åberopade dagböckerna i vissa delar hade företetts i original.

Från åklagarkammaren inhämtades den 2 september 2003 att BB hade gjort en anteckning i akten att beslaget avseende dagböckerna skulle kvarstå till dess domen vunnit laga kraft. Det fanns då ingen uppgift i åklagarkammarens ärende om att domen hade vunnit laga kraft.

Ärendet remitterades till dåvarande Åklagarmyndigheten i Umeå för upplysningar och yttrande över handläggningen av de ovan angivna beslagen i ärendet.

Överåklagaren CC kom in med ett yttrande som han därefter kompletterade. Vidare inkom ett yttrande från vice chefsåklagaren DD vid åklagarkammaren i Sundsvall.

DD

Det aktuella ärendet har handlagts av lokal åklagare i Örnsköldsvik. Denna enhet har numera upphört och den personal bestående av en kanslist och två åklagare som arbetat där tjänstgör alltså inom åklagarväsendet men utanför åklagarkammarens i Sundsvall verksamhetsområde. Den åklagare som varit förundersökningsledare i ärendet, kammaråklagare BB, är anställd vid åklagarkammaren i Uppsala. Övrig personal är anställd vid åklagarkammaren i Umeå.

Vid min genomgång av åklagarkammarens akt i ärendet har jag funnit att åklagarbeslut finns om att de nu ifrågasatta beslagen skall hävas.

Såvitt avser beslag nr 19-03 punkterna 2 och 3 har sålunda BB redan i samband med att han väckte åtal i ärendet den 25 mars 2003 beslutat att häva de beslagtagna tablettorna. De fyra tabletter som omfattas av beslaget skulle enligt åklagarens beslut förstöras. Grunden för detta beslut kan jag inte uttala mig om, men enligt beslagsprotokollet har AA före beslaget överlämnat tablettorna till befattningshavare vid socialtjänsten under hembesök hos AA.

Vad gäller beslag nr 34-03 punkterna 8–14, 17–18, 22–27, 29–33 och 36–38 har likaledes BB den 25 mars 2003 beslutat att häva beslaget av godset i nämnda punkter samt att detta skall återlämnas till AA. Av åklagarkammarens diarium framgår det inte annat än att detta beslut expedierats först den 3 september 2003 till polisen i Sollefteå. När jag kontrollerat detta förhållande med polisen har det framkommit att man fått del av beslutet, dock oklart när detta skett.

Slutligen har beträffande beslag nr 34-03 punkterna 1–7 även godset i nämnda punkter hävts av åklagare med anvisning om att godset skall återlämnas till AA. Beslutet fattades den 2 september 2003 av kammaråklagare EE vid åklagarkammaren i Sundsvall. Beslutet expedierades enligt åklagarkammarens diarium den 3 september 2003 till polisen i Sollefteå, vilken bekräftat för mig att man tagit del av beslutet. Det aktuella beslagsmaterialet har använts som bevisning vid huvudförhandlingarna i tingsrätten och hovrätten. Enligt min mening skulle rätteligen ett yrkande ha framställts redan vid huvudförhandlingen i tingsrätten den 1 april 2003 om att rätten skulle besluta om att beslaget skulle bestå fram till dess en lagakraftvunnen dom förelåg i ärendet.

CC

Kammaråklagaren BB ledde under början av 2003 en förundersökning avseende misstanke om narkotikabrottslighet m.m. riktad mot fyra misstänkta personer. Under förundersökningen verkställdes rätt omfattande beslag av dels narkotika, dels andra läkemedel och dels dagböcker, papperslappar med anteckningar etc. Ett förundersökningsprotokoll upprättades den 15 mars 2003.

BB väckte den 25 mars 2003 åtal mot de fyra misstänkta. Mot två av dem riktades förverkandeyrkanden. Samma dag hävde BB huvuddelen av de beslag JO nu efterfrågar, nämligen beslagsliggaren nr 19-03 punkterna 2–3 samt nr 34-03 punkterna 8–14, 17–18, 22–27, 29–33 och 36–38. Återstående beslag hävdes den 2 september 2003 genom beslut av kammaråklagaren EE. Såvitt gäller beslagen i beslagsliggaren nr 19-03 angavs, förutom att beslaget hävdes, att godset, fyra tabletter, skulle förstöras. I övrigt angavs att beslagtagen egendom skulle åter till den från vilken beslaget gjorts. Åtalet har sedermera varit föremål för prövning av tingsrätt och hovrätt. Domstolarnas prövning har dock ingen betydelse för den här aktuella frågan.

De fyra tabletterna (nr 19-03 punkterna 2 och 3) är icke analyserade av SKL, vilket kan synas anmärkningsvärt eftersom de inte är identifierade. Mot den bakgrunden att analys nu inte genomförts är det riktigt att häva beslaget men motsägelsefullt och felaktigt att samtidigt förordna att de skall förstöras.

Dagböckerna (nr 34-03 punkterna 1–7) har varit föremål för bevisbeslag. Hovrättsdom vann laga kraft den 15 juli 2003. Denna dag skulle därför de nämnda beslagen ha hävts. Dröjsmålet med att häva beslagen fram till den 2 september må vara ursäktligt med tanke på semestertiderna. Dessutom kan påpekas att BB lämnade sin åklagartjänst vid Åklagarkammaren i Sundsvall inför sommarsemestern.

Återstående beslag, tydligt identifierade mediciner, har inte varit på analys, vilket inte heller har varit motiverat. Beslagen har också helt riktigt hävts i samband med åtalsprövningen. Beslagtaget gods skulle då omedelbart ha återlämnats. Så har inte skett. Från polisen i Sollefteå, där beslagen verkställdes och beslagtagen egendom förvarades, har bekräftats att besluten om hävande av beslagen inkommit. Dock saknas anteckningar om när detta skett, liksom när godset lämnades ut till kriminalvårdsanstalten i Härnösand, där mannen i fråga avtjänar det fängelsestraff han ådömts. Enligt uppgift från anstalten hade mannen fram till i dag ännu inte kvitterat godset i fråga.

Sammanfattningsvis kan sägas att BB beslut såvitt gäller de fyra första tabletterna är felaktigt i så måtto att han förordnat att de skulle förstöras. Hanteringen av beslaget avseende bevismaterialet är riktigt. Beslaget i övrigt är såvitt på åklagaren ankommer korrekt handlagt. Det kan inte rimligen åvila åklagaren ett ansvar som förundersökningsledare att förvissa sig om att polisen verkligen lämnar ut den egendom för vilken beslag hävts. Det ankommer inte på mig att värdera polisens och kriminalvårdens befattning med godset efter det att beslagen hävts.

Komplettering till upplysningar och yttrande kring frågan om förverkande av narkotika m.m.

Kompletteringen bygger på uppgifter jag inhämtat från BB.

BB har uppgivit: Det var ett mycket omfattande beslag. Som åklaga re hade han då svårt att i den stund han för första gången skulle ta ställning till beslagen, tidpunkten för fastställande av dem, hinna granska alla enskildheter. Det blev först i och med åtalsprövningen. Han ifrågasätter att polisen tar kända läkemedel som Alvedon i beslag. Samtidigt som han arbetade med detta mål hade han ytterligare tre mål med häktade, varför arbetssituationen var pressad.

Jag delar BB uppfattning att vanliga identifierbara läkemedel inte skall tas i beslag. I konsekvens härmed skall åklagaren då inte heller fastställa sådana beslag.

BB har vidare berättat: Inför åtalsprövningen uppmärksammade han att de fyra oidentifierade tabletterna inte blivit föremål för analys hos SKL. Om han i det skedet

skulle ha beslutat om analys hade målet blivit fördröjt. Han hävdade då beslaget men lät förstöra tableterna för den händelse det skulle ha varit fråga om narkotika.

BB lämnade sin anställning vid åklagarkammaren i Sundsvall inför semesterperioden sommaren 2003, således innan hovrättsdomen vann laga kraft den 15 juli 2003. Han har inget ansvar för beslagen i slutfasen av målet.

Ärendet remitterades sedan till Ångermanlands tingsrätt för upplysningar och yttrande över vilka överväganden som gjordes vid den syn beträffande dagböckerna som ägde rum vid huvudförhandlingen.

Tingsrätten (lagmannen FF) kom in med ett yttrande till vilket hade fogats ett yttrande från f.d. lagmannen GG.

GG

I egenskap av ordförande i mål B 392-03 m.fl. vid Ångermanlands tingsrätt, vari dom meddelades den 9 april 2003, får jag anföra följande:

De beslagtagna dagböckerna återropades av åklagaren som bevis. Tingsrätten hade tillgång till kopior av dagboksanteckningarna i erforderliga delar. Vidare hördes kriminalinspektören HH som vittne angående vad som kommit fram under förundersökningen vid genomgång av dagboksanteckningarna. I samband härmed företedde åklagaren dagböckerna i original, men de gavs aldrig in i målet. Som anförts av vice chefsåklagaren DD borde åklagaren ha framställt ett yrkande vid huvudförhandlingen om att beslaget skulle bestå fram till dess att dom i målet vunnit laga kraft. Även utan ett sådant yrkande borde dock tingsrätten i domen enligt 27 kap. 8 § sista stycket RB självant ha prövat frågan om beslaget fortfarande skulle bestå. Att så inte skett måste ha berott på ett rent förbiseende. Det kan anmärkas att dagböckerna också företeddes i original i hovrätten och återropades som bevis. Hovrätten har inte heller i sin dom den 16 juni 2003, som vann laga kraft den 14 juli 2003, prövat frågan om beslaget av dagböckerna.

FF

Vad gäller överväganden i samband med den syn beträffande dagböckerna som ägde rum vid huvudförhandlingen hänvisar tingsrätten till det yttrande som ordföranden, f.d. lagmannen GG, avgett.

Vidare kan tingsrätten konstatera att rätten vid avgörandet inte tillämpat bestämmelserna i 27 kap 8 § sista stycket rättegångsbalken när den inte tagit ställning till nu aktuellt beslagsbeslut. Med hänsyn till utgången i målet i denna del skulle rätten ha beslutat att beslaget av dagböckerna skulle bestå. Ordföranden i målet har yttrat att anledningen till att rätten inte prövat frågan om beslag måste ha berott på rent förbiseende.

Ärendet remitterades därefter till Hovrätten för Nedre Norrland för upplysningar och yttrande över vilka överväganden som gjordes vid den syn beträffande dagböckerna som ägde rum vid huvudförhandlingen.

Hovrätten (hovrättspresidenten JJ) kom in med ett yttrande i vilket hänvisades till en skrivelse från hovrättsråden KK och LL samt adjungerade ledamoten, f.d. kammarrättslagmannen MM, som deltog i hovrättens avgörande i målet.

KK, LL och MM

Åtalet för narkotikabrott byggde till stor del på uppgifter som under förundersökningen hade hämtats från anteckningar i dagböcker som tagits i beslag hos AA. Såsom bevisning återropade åklagaren såväl vid tingsrätten som i hovrätten i målet ingivna fotokopior av aktuella sidor i dagböckerna. AA gjorde i hovrätten

gällande att de aktuella anteckningarna i dagböckerna avseende mängder och penningbelopp inte utgjorde fortlöpande anteckningar utan hade tillkommit i ett försök att i efterhand rekonstruera de affärer han gjort. Han påpekade därvid att detta framgick bl.a. av att anteckningarna hade skrivits med annan penna och att de ibland skrivits över den tidigare texten. Åklagaren, som medförde dagböckerna i original till huvudförhandlingen, visade upp några av de i dagböckerna aktuella sidorna. Hovrätten fann inte anledning att i samband med denna syn göra några särskilda överväganden av processuell art.

Vad sedan gäller hovrättens bedömning av vad som förevarit kan konstateras att det av förundersökningen framgår att Polismyndigheten i Västernorrlands län, Sollefteå närpolisområde, vid husrannsakan i AA:s bostad den 24 februari 2003 tog dagböckerna i beslag; beslaget fastställdes av åklagaren den 26 februari 2003, – – – . Dagböckerna i original har inte ingivits vare sig till tingsrätten eller till hovrätten. Något yrkande om att beslaget skulle bestå har inte framställts från åklagarens sida, och tingsrätten har i sin dom inte prövat frågan om beslaget av dagböckerna skulle bestå. Beslutet om beslag får därmed anses ha upphört i och med att tingsrätten meddelat dom i målet utan att förordna att beslaget skulle bestå (jfr Justitieombudsmännens ämbetsberättelse 1993/94 s. 41 sista stycket och SOU 1995:47 s. 433–434). Hovrätten har därför inte haft anledning att i domen med tillämpning av 27 kap. 8 § femte stycket rättegångsbalken uttala sig om det tidigare gällande beslaget.

Hovrätten anser, mot bakgrund av det anförda, att sådana omständigheter som enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken utgör förutsättningar för beslut om beslag inte förelåg. Hovrätten hade därför inte anledning att jämlikt 27 kap. 5 § rättegångsbalken självmant ta upp frågan om beslag å dagböckerna till behandling och förordna om nytt beslag.

JJ anförde i huvudsak följande.

I likhet med hovrättens ledamöter anser jag att det tidigare beslaget av dagböckerna var att anse som hävt i och med att tingsrätten i sin dom inte uttalat sig om beslaget. Möjligen borde hovrätten ha övervägt frågan om beslag i samband med att dagböckerna företeddes inför rätten eller åtminstone ha uppmärksammat åklagaren på att dagböckerna inte längre var i beslag. I detta skede torde åklagaren nämligen inte haft lagstöd för sitt innehav av dagböckerna. Enligt min mening fanns det emellertid inte skäl för hovrätten att vid detta tillfälle på nytt ta dagböckerna i beslag av utredningsskäl. Dagböckerna hade då företetts och bedömts i två instanser.

I ett beslut den 31 augusti 2005 anförde *chefsJO Melin* följande.

Bedömning

Beslag av tabletter m.m.

Av utredningen framgår att fyra tabletter med okänt innehåll togs i beslag den 6 februari 2003 (beslagsprotokoll nr 19-03 p. 2–3). I beslagsprotokollet angavs att ändamålet med beslagen var att utröna omständigheter som kunde antas äga betydelse för utredningen. Beslagen hävdades av BB den 25 mars 2003. Samtidigt beslutade han att tabletterna skulle förstöras.

Regler om beslag finns i 27 kap. rättegångsbalken (RB). Enligt 1 § första stycket får ett föremål som skäligen kan antas ha betydelse för en brottsutredning (bevisbeslag) eller vara någon avhänt genom brott (återställandebeslag) eller på grund av brott förverkat (förverkandebeslag) tas i beslag. Om det inte längre finns skäl för ett beslag skall det enligt 8 § första stycket omedelbart hävas.

Förundersökningsledaren har därför att under förundersökningen fortlöpande pröva

om beslaget skall bestå. Om beslaget hävs skall det beslagtagna godset enligt huvudregeln återställas till den person hos vilken beslaget gjorts.

Av 6 § narkotikastrafflagen (1968:64) följer att narkotika som varit föremål för brott enligt lagen skall förverkas om det inte är uppenbart obilligt. I 7 § narkotikastrafflagen, som innehåller regler om beslag av egendom som kan antas vara förverkad enligt 6 §, hänvisas till 2 § 1 och 3 § lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m.m., som innehåller bestämmelser om bl.a. förstöring av beslagtagna eller förverkad egendom.

När beslagen verkställdes fanns misstanke om att tableterna innehöll narkotika. De borde därför självfallet ha analyserats för att undersöka om så var fallet. Utan ett klarläggande av att det var fråga om narkotika saknades rättslig grund för att låta förstöra tableterna.

När det sedan gäller övriga i beslag tagna läkemedel delar jag BB uppfattning att det synes ha saknats anledning att ta läkemedel som t.ex. Alvedon i beslag. Som åklagarmyndigheten anfört borde BB således inte ha fastställt dessa beslag.

Av åklagarmyndighetens yttrande framgår vidare att BB samma dag som han väckte åtal beslutade att häva beslagen av vissa läkemedel (beslagsliggare nr 34-03 punkterna 8-14, 17-18, 22-27, 29-33 och 36-38) samt att dessa skulle återlämnas till AA. Av åklagarkammarens diarium framgår inte annat än att beslutet först den 3 september 2003 expedierades till polisen i Sollefteå.

Som sagts ovan skall ett beslag hävas om det inte längre föreligger skäl för det. Det åligger den åklagare som har hävt ett beslag att se till att polismyndigheten underrättas därom. En sådan underrättelse måste självfallet lämnas i omedelbar anslutning till att beslutet fattats eftersom det är polismyndigheten som har att verkställa beslutet.

I det aktuella fallet synes det således ha dröjt från den 25 mars 2003 till i början av september 2003 innan polismyndigheten fick underrättelse om att beslagen var hävda. Anledningen härtill har inte kunnat klarläggas. En sådan tidsutdräkt är emellertid under alla förhållanden oacceptabel. Det är angeläget att chefen för en åklagarkammare ser till att det finns rutiner som säkerställer att sådan underrättelse omgående sker.

Dagböckerna

Enligt 27 kap. 8 § sista stycket RB skall rätten, när målet avgörs, pröva om ett beslag fortfarande skall bestå. Om rätten försummar att uttala sig om ett beslag när målet avgörs anses beslaget hävt i och med att dom meddelas i målet (jfr JO 1993/94 s. 38 och SOU 1995:47 s. 431 f.).

Av utredningen framgår att dagböckerna togs i beslag vid en husrannsakan den 24 februari 2003 och att beslaget fastställdes av BB den 26 februari 2003. Vid huvudförhandlingen i tingsrätten lämnade BB in fotokopior av

dagboksanteckningar och åberopade dessa som bevisning. Han hade emellertid även med sig dagböckerna i original till huvudförhandlingarna i såväl tingsrätten som hovrätten där han förevisade några av de aktuella sidorna. Något yrkande beträffande dagböckerna framställde han dock inte. Den 2 september 2003, en och en halv månad efter det att hovrättens dom vunnit laga kraft, hävde en annan åklagare vid kammaren beslagen av dagböckerna. BB hade då påbörjat anställning vid en annan åklagarkammare.

I åklagarkammarens akt finns en anteckning om att BB ansett att beslaget skulle bestå till dess dom i målet vunnit laga kraft. Jag noterar dock att detta inte har nämnts i yttrandet från åklagarmyndigheten. Anteckningen i akten svarar emellertid väl mot BB handlande i målet.

Av bestämmelsen i 27 kap. 8 § första stycket RB, att beslag skall hävas om det inte längre finns skäl för det, följer att en åklagare inte kan fatta beslut om hur det i framtiden skall förfaras med ett visst beslag. Bestämmelsen innefattar nämligen en principiell skyldighet för åklagaren att fortlöpande pröva om det finns skäl att låta ett beslag bestå. Någon möjlighet för en åklagare att förordna att ett beslag skall bestå till dess att domen i målet vunnit laga kraft, som BB synes ha gjort, finns således inte. Som redan framgått hävs dessutom ett beslag om tingsrätten i sin dom inte bestämt att det skall bestå.

Detta medför att en åklagare som förutser att det finns ett behov av att behålla ett föremål i beslag till dess att en lagakraftvunnen dom föreligger följaktligen måste låta domstolen ta ställning till beslaget.

Mot denna bakgrund delar jag DD:s uppfattning att BB, som uppenbarligen ansåg att beslagen borde bestå till dess domen i målet vann laga kraft, rätteligen redan vid huvudförhandlingen i tingsrätten borde ha framställt ett yrkande om att rätten skulle besluta att beslagen av dagböckerna skulle bestå till dess att en lagakraftvunnen dom förelåg i målet.

Av såväl tingsrättens som hovrättens dom framgår att dagböckerna i original förevisades vid respektive förhandling. Tingsrätten fattade inte något beslut beträffande dagböckerna i sin dom.

Som tidigare nämnts skall rätten, när målet avgörs, pröva om ett beslag fortfarande skall bestå. I samband med att målet avgörs måste rätten alltid ta slutlig ställning till samtliga i målet bestående tvångsmedel. När det gäller beslag råder på den punkten principiellt sett ingen begränsning till sådana som fastställts eller beslutats av rätten eller som framgår av åklagarens stämningsansökan. Rätten kan emellertid inte ges någon mer omfattande undersökningsplikt när det gäller sådana beslagsbeslut som inte framgår av åklagarens framställning i målet (Fitger, Rättegångsbalken del 2, s. 27:25). Det förhållandet att dagböckerna förevisades i tingsrätten medför dock att domstolen, även om åklagaren inte hade framställt något yrkande, varit skyldig att utreda om det rörde sig om beslagtagen egendom. När det då hade framkommit att beslagen inte var hävda borde tingsrätten i domen

ha tagit ställning till om de skulle bestå eller hävas. Tingrätten har anfört att detta av förbiseende inte skedde. Som sagts ovan får beslutet om beslagen av dagböckerna likväl anses ha upphört i och med att tingsrätten meddelade dom i målet utan att förordna att beslagen skulle bestå.

Frågan är då slutligen om hovrätten borde ha vidtagit någon åtgärd när dagböckerna i original företeddes av BB vid huvudförhandlingen. Jag kan givetvis inte ha någon synpunkt på hovrättens bedömning att det saknades förutsättningar för att på nytt förordna om beslag. Jag anser däremot att hovrätten – närmast som ett utflöde av att domstol principiellt bär ansvaret för att avgöra om de tvångsmedel åklagare beslutat om i målet skall bestå eller inte – borde ha fäst åklagarens uppmärksamhet på att beslagen av dagböckerna redan tidigare hade hävts. Ett sådant påpekande torde också ha kunnat medverka till att den beslagtagna egendomen återställdes betydligt tidigare än som nu kom att ske.

Vad som i övrigt kommit fram föranleder inte någon ytterligare åtgärd eller något uttalande från min sida.

Ärendet avslutas med den kritik som ligger i det ovan anförda.